

הרב חיים זוסקינד

ברוקלין נ.י.

הרפואה והרופא בחסידות

מבוא

היחס לרפואה במקורות חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים הינו סוגיה גדולה וידועה שדנו בה רבים. כלל הדברים ידוע ונביא את עיקריו. כבר בתורה מצינו במדה מסויימת יחס חיובי לשימוש ברופא כפי שביארו חז"ל¹ על הפסוק² ורפא ירפא: "דאמר רב אחא הנכנס להקיז דם אומר, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל, (שמות כ"א) ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות".

אך עדיין לא ברור אם זה לכתחילה או בדיעבד, שהלא כאן מפורש שזו רק רשות, ולדברי רבי אחא, אין הדבר הולם את השקפת היהדות. ונחלקו בכך הראשונים.

ידועים דברי האבן עזרא³:

ורפא ירפא לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ. רק כל חלי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאתו. וכן כתוב⁴: כי הוא יכאיב ויחבש. וכתוב באסא⁵ גם בחליו לא דרש את ה', כי אם ברופאים והנה הכתוב הפריש, כי לא אמר ורפא ירפא מן הבנין הקל, רק ורפא ירפא שהוא מהבנין הכבד.

רבינו בחיי⁶ מבאר ביתר שאת את דברי האבן העזרא:

רפא ירפא. כל רפואה בבשר ודם לא מצאנוהו בכל הכתובים כי אם בדגש, וכן: "רפאנו את בבל ולא נרפתה"⁷, אבל בהקב"ה מצינו ברפה, והוא שכתוב⁸: "רפאני ה' וארפא",

1. ברכות דף ס, א.

2. שמות כא,

3. שמות שם עה"פ.

4. איוב ה, יח.

5. דה"ב טז, יב.

6. שמות שם עה"כ.

7. ירמיה נא, ט.

8. שם יז, יד.

וכתיב⁹: "הרופא לשבורי לב", "ארפא משובתם"¹⁰, "וירפא אלהים את אבימלך"¹¹, "כי אני ה' רופאך"¹². והטעם בזה כי הרפואה בבשר ודם אינה אלא ע"י צער וטורח והוא שיסבול הסם או המשקה המר, אבל רפואה של הקב"ה בנחת אין שם צער כלל "כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה"¹³. ומה שארז"ל: "ורפא ירפא", מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו אלא במכה שבחוץ שהכתוב מדבר בה אבל חולי מבפנים אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופא כל בשר¹⁴ "אשר בידו נפש כל חי".

כמו"כ ידועים דברי הרמב"ן¹⁵, ששולל באופן עקרוני כל שימוש ברופאים, על פי שיטתו הידועה שהאומה הישראלית אינה מתנהגת כלל בדרך הטבע אלא בנס נסתר. ולכן אין מקום ליהודי לדרוש אצל רופאים אלא להסתמך כליל על הקב"ה¹⁶, עד שטבע את המשפט המפורסם "מה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'".

ואלה דבריו:

"הכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר¹⁷ כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ, ב-ג). ואמר הכתוב¹⁸ גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם. אבל הוא כאשר יאמר אדם, לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ.

"אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו.

תוספות התורה
תוספות השו"ת

9. תהלים קמז, ג.

10. הושע יד, ה.

11. בראשית כ, יז.

12. שמות טו, כו.

13. משלי י, כב.

14. איוב יב, י.

15. ויקרא פרק כו.

16. שיטה זו מבוארת ברמב"ן פר' בא שנביא להן בפנים.

17. שמות טו, כו.

18. דה"ב טז יב.

"וכך אמרו¹⁹ כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם²⁰ תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא [=שער שלא פתוח לצדקה פתוח לרופא]. והוא מאמרם (ברכות ס א) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים.

"וזו היא כונתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו".

למרות הדמיון הרי למעשה דעתו שונה מהאבן עזרא, שכן הראב"ע (והבחי"י) מבחין בין מכה פנימית למכה חיצונית, שמכה פנימית אין ללכת לרופאים ורק במכה חיצונית מותר, אך הרמב"ן אינו מבחין בכך, אלא לדעתו מלכתחילה אין לעסוק בשום רפואה (גם לא מכה חיצונית), ורק בדוחק התירו לאלו שאין מסתמכים כל כך על בטחון ה', אך בעת ישראל הוא ירא ושלם אינו פונה כלל לרופאים.

מאיך הרמב"ם²¹ סבור אחרת, כמפורש בדבריו אודות ספר רפואות שגנז יחזקיהו המלך, שבהם מראה את מהות הספר ודעתו על רפואות:

"ספר רפואות, היה ספר שהיה בו סדר רפואות במה שאין מן הדין להתרפות בו, כגון מה שמדמין בעלי "הטלסמאת" שאם עושין "טלסם" בסדר מסוים מועיל לחולי פלוני וכיוצא בזה מדברים האסורים... וכאשר קלקלו בני אדם ונתרפאו בו גנזו. ואפשר שהיה ספר שיש בו הרכבת סמים המזיקין כגון סם פלוני מרכיבין אותו כך, ומשקין אותו כך, וגורם למחלה זו וזו, ורפואתו בכך וכך, שכשיראה הרופא אותם המחלות ידע שסם פלוני השקוהו ונותן לו דברים נגדיים שיצילוהו, וכאשר קלקלו בני אדם והיו הורגין בו גנזו.

ולא הארכת לדבר בענין זה אלא מפני ששמעתי וגם פירשו לי²² ששלמה חבר ספר רפואות שאם חלה אדם באיזו מחלה שהיא פנה אליו ועשה כמו שהוא אומר ומתרפא, וראה חזקיה שלא היו בני אדם בוטחים בה' במחלותיהם אלא על ספר הרפואות, עמד וגנזו. ומלבד אפסות דבר זה ומה שיש בו מן ההזיות, הנה ייחסו לחזקיה ולסיעתו שהודו לו סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבהמון. ולפי דמיונם המשובש והמטופש

19. ברכות סד א.

20. במדב"ר ט ג.

21. פירוש המשנה מסכת פסחים פרק ד משנה י.

22. כך פירוש רש"י שם. ועיין באוצר הגאונים ברכות י, ב.

אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא מאותו הצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שהסיר בטחונו מה', והוי שוטים יאמר להם, כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כששתמש בה²³. ולא הייתי צריך לסתור פירוש זה הגרוע לולי פרסומו".

נמצא שלדעתו אין הבדל בין רפואה לשאר צורכי האדם, וכשם שהרעב זקוק לאכול ואינו מחכה לנס, ואין זה חסרון בבטחון, כך החולה פונה לרופא שירפאו ואין זה חסרון בבטחון כלל²⁴.

יסודי השיטות

באופן כללי, כאמור, קשורה דעת הרמב"ן בקשר הדוק עם שיטתו הידועה²⁵:

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר²⁶. ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא).

23. ודברי הרמב"ם דומים להפליא לדברי המדרש (מדרש שמואל (בובר) פרשה ד): "רבי עקיבה פתח אנוש כחציר ימיו (תהלים ק"ג ט"ו). מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבה שהיו מהלכין בחוצות ירושלים והיה עמהן אדם אחד, פגע בהם אדם חולה, אמר להן רבותי אמרו לי במה אתרפא, אמרו לו קח לך כך וכך עד שתתרפא, אמר להן אותו האיש שהיה עמהן **מיתרפא עמהן** בחולי, אמרו לו הקדוש ברוך הוא, אמר להן ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם, הוא הכה ואתם מרפאין, אמרו לו מה מלאכתך, אמר להן עובד אדמה אני והרי המגל בידי, אמרו לו מי ברא את האדמה, מי ברא את הכרם, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אמרו לו ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך, הוא ברא אותו ואת אוכל פריין שלו, אמר להן אין אתם רואין המגל בידי אלולי שאני יוצא וחורשו (ומכסתו) [ומכסחו] ומזבלו ומנכשו לא העלה מאומה, אמרו לו שוטה שבועלם ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב אנוש כחציר ימיו, כשם שהעץ אם אינו נזבל ומתנכש ונחרש אינו עולה, ואם עלה ולא שתה מים (ולא נזבל) אינו חי והוא מת, כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש אדמה הוא הרופא, אמר להם בבקשה אל תענישוני הגוף הזה, תולדותיו נתלין זה בזה, ואם אין זה אין זה, וכיון שהן מתפרקות אחד [מחברו, הגוף] נגוע ומת, כמות הבית הזה שיש לו ד' צדדין אם נתפרק אחד מהן הבית נפל". אך עיין בדברי המהדיר שקטע זה השתרבב לשם ממס' תמורה.

24. לגבי דעת ההלכה, ראה דברי הב"ח והטו"ז ביו"ד סי' של"ו.

25. רמב"ן שמות פרק יג, יב.

26. בראשית יז א, ולעיל ו ב.

"והשם הנכבד נתן התורה לחזק ולהגביר ולהגדיל הנשמה העליונה, ואז לא ימשול הגוף עליה. ואם לא תהיה התורה נשמרת, אז יגבר הגוף על הנשמה. והנה אתן לך משל. ידענו כפי חכמת התולדת, כי כל אדם שגברה על תולדתו מרה אדומה יהיה בעל אף, כי כן תולדת האש, כי המרה האדומה דומה לה. והנה הנשמה רודפת אחרי הגוף כאשר איננה חכמה שתוכל לסבול. גם נחשוב אדם שאין חום בגופו, ובא אחר וחרפו וקללו עד שכעס. והנה הוליד בגופו חום שלא היה שם לפני כעסו. והשם יתעלה בחר בישראל והורם תורתו. וכאשר ישמרו ימצאם חכמתם, וידריכם דרך ישרה לכל דבר שלא יזיק להם. והכלל שיהיה גופם סר אל משמעת הנשמה, ולא הפך הדבר, שהנשמה סרה אל משמעת הגוף. ובהתאמץ הנשמה יתאמץ בך השומר הגוף שיקבל האדם מן השמים, והוא הנקרא תולדת. והנה הברכה תהיה בכל מאכל ומשתה, כי יש מארה באה לחסר כח התולדת, כדרך אתה תאכל ולא תשבע (מיכה ו, יד). והנה כל התחלואים באים בעבור אוכל הנכנס בגוף³⁵. והנה לא יפחד שומר התורה מהם. וזהו וברך את לחמך. ויש תחלואים באים מחוץ לגוף בעבור שינוי האויר כפי השתנות מערכת המשרתים, וע"ז כתוב והסירותי מחלה מקרבך. והנה שומר התורה אין לו צורך לרופא עם השם הנכבד, על כן כתוב: גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים (דה"ב טז, יב). והנה דברתי על חכמת הרפואות."

לפי זה, דעתו חמורה משיטת הרמב"ן, שכן לדעתו אין היתר להתרפאות אפילו בדוחק במכות פנימיות, ו"רפא ירפא" אינו רק דעת יחיד. ואילו לפי הרמב"ן לפועל מותר להתרפאות אלא שאין זה מנהג חסידות.

יסוד ההבדל נעוץ גם בהסברים השונים:

הרמב"ן מבאר, שהטעם שאין להשתמש ברופאים הוא, שכן מכיון שחיי ישראל הם נסים נסתרים הרי הפניה לרופא מהוה כפירה בבטחון המוחלט בכוח האלקי המנהיג את חיינו, ואילו לפי האבן עזרא ההסבר הוא, שמכיון שמצד עצם מהות יהודי הרי האיזון הנפשי שלו, שהוא על ידי שהנשמה – שהיא השכל – שולטת על הגוף, מושג רק באמצעות התורה, שכן בדרכי התורה הנשמה שולטת על הגוף, הרי מכיון שאדם חלה מחלה פנימית הרי זו הוכחה שהופר האיזון בין הנפש לגוף ומכאן נובעת המחלה, ולכן תרופות הרופאים לא יעזרו מאומה, שכן יסוד המחלה הפנימית הוא העדר שמירת התורה.

לפיכך אין מקום אצלו לשום רפואה במכה פנימית, שכן רק בגלל התורה הגיע המחלה ורק על ידה אפשר לקבל התרופה.

מהי שיטת החסידות?

לאור האמור יש להתבונן ביחס לרפואה בעולם החסידות. לכאורה, כתנועה שמיוסדת על הנקודה שלית אתר פנוי מניה, והכל הוא אלקות, וביטול מוחלט להשי"ת ללא שיור עצמי, היה מקום לומר שהחסידות תחנך את אנשי שלומה נגד הרפואה.

במיוחד יש לראות קירבה בין השקפת הרמב"ן שאין כלל טבע והכל נסים נסתרים³⁶ למחשבת היסוד של החסידות, שהטבע כלול בהשי"ת שמלא כל הארץ כבודו ממש, ואם כן לכאורה היה מקום שהחסידות תדרוש שלא ללכת אחרי רופאים.

שאלה זו מרחפת בעולם החסידות בלי שיש לה תשובה ברורה, ולמעשה מצינו בכך דעות שונות בחסידות.

בראשית הדברים, יש לציין נקודה חשובה, שגם אצל שוללי הדרישה ברופאים מצינו בחסידות קו מאד מיוחד, בהתאם לשיטתה על הצדיק כמי שבא לתקן את העולמות:

תופעות התורה
תופעות השנה

בפשטות, לפי דעת השוללים ובמיוחד להרמב"ן, הרי החלוקה היא בין יהודי עושה רצון השם לבין יהודי התלוי בטבע, שהראשון אינו פונה לרופא ואילו השני נזקק לרופא בגלל חסרון אמונתו ולפי זה היה מקום לומר שהצדיק יהיה זה שאינו פונה לרופאים. אולם יש מצדיקי החסידות הסבורים להיפך: יש צדיק מיוחד שנזקק לרופאים דוקא בכדי להעלותם, ואדרבא, במובן מסויים, הצדיק מכיון שיודע לא להיות תחת הטבע הוא שמסוגל להתרפאות ולא להיכשל בבטחון יתר ברופאים.

בכך מוסברת לדידם העובדה שגדולי התנאים והאמוראים פנו לרופאים והתרפאו אצל רופאים תמידים כסדרם, ואילו זה שהובא בגמרא (שהביא הרמב"ן) שבכל ימי רב יוסף אפילו אומנא לביתה לא קרא.

שיטת ברסלב

הרה"ק רבי נחמן מברסלב נודע ביותר כמי שהתנגד לרופאים ורפואות בחריפות ובתקיפות. גישה זו הנחיל תלמידו הנאמן רבי נתן מנעמירוב כהוראה לחסידי ברסלב.

נראה ששיטתו התגבשה יותר והתחדדה כאשר בעצמו חלה בסוף ימיו במחלה חשוכה מרפא ונסע להתרפאות בלבוב (לעמבערג) שהיתה בימיהם המרכז הרפואי הגדול והמשוכלל במזרח אירופה, וכאשר ראה מקרוב את כשלונם של הרופאים התגבשה אצלו בבהירות שיטתו נגד הרופאים.

מדבריו נראה, שעיקר טענתו מבוסס על העובדה שהרופאים מגששים באפילה. בדבריו הוא מטיל ספק בעצם מומחיות הרופא ומלאכתו. בלשונו הציורית הוא מתאר את חדלונם

35. השווה 'משנה תורה' להרמב"ם הל' דעות פ"ד.

36. ראה הקדושות מהרה"ק מבארדיטשוב זי"ע על חנוכה ופורים (נדפסו בחייו כספר 'קדושת לוי', סלאוויטא תקנ"ח ורק אחרי פטירתו הדפיסו את שאר קדושת לוי על הפרשיות והקדושות נדפסו כנספח) שהכל שם נע מסביב לציר זה, שחנוכה ופורים הן נסים נסתרים ומביא שם את דברי הרמב"ן.

של הרופאים ואת אי יכולתם לזהות ולאבחן את המחלה בדיוק, ואי לכן ההתרפאות אצל הרופאים הוא בגדר סכנה ממש³⁷.

בדבריו לא מצאתי טענה עקרונית נגד הרפואה, אלא טענה מעשית מן המציאות ממש, ונמצא לפי דבריו, שבימינו שיש התקדמות עצומה בזיהוי מחלות והמצאות תרופות, לא לפי השערות דמיוניות אלא על פי מכשירים המצליחים לראות את כלל גוף האדם ואבריו הפנימיים ממש, אולי אין מקום לביקורות נגד הרפואה³⁸.

נביא את דבריו בלשונו.

בחיי מהר"ן³⁹ נאמר:

היה לי גוף יפה שלא היה תובע ודוחק עצמו כלל, עכשיו אני צריך לשמור את העת של האכילה וכו' והיסורים שהיו לי אין לבאר, אין צריך לומר מוח יסורים. גם קבלתי רפואות והייתי שותה חינא [רפואה לקדחת-מלריה] ושם במדינת חינא כופרים לגמרי ואומרים לית דין ולית דיין וכיוצא שאר הרפואות ממקומות האחרים שיש שם שאר אפיקורסות וכשבא כל זה בתוך מעי נעשה מזה מה שנעשה כי היה צריך שיבוא הסם הבא משם במעיו כדי להכניע הכפירות ^{ה"ל וכו' צא} בזה בשאר סמים, מזה יכול המבין להבין קצת עסקו ברפואות מלבד שאר סודות נשגבות שהיו בכל דרכיו והנהגותיו אבל על שאר העולם הזהיר מאד בדרך עצה טובה להתרחק מרפואות ורופאים.

ובמקום אחר שם⁴⁰:

"בקיץ תקס"ח בא מלעמבערג לביתו לברסלב ביום ראשון פר' בלק ושבת בדרך בק"ק יאנוב, גם בנסיעתו מלעמבערג נסע דרך בראד ונתמהמה שם איזה זמן בערך שני שבועות והרופאים אמרו שקשה לו מאד לנסוע מחמת כובד החולאת שלו ושאי אפשר ליסע פרסה ביום, והוא לא חש על זה ונסע בזריזות גדול כמה פרסאות ביום אחד כדרך הסוחרים הזריזים וביום ראשון שבא לביתו נסע בהשכמה מק"ק יאנוב ששבת שם ובמוצאי שבת לא ישן כדרכו ובבקר כשהאיר השחר נסע משם בזריזות עד שבא לביתו באותו היום בעוד היום גדול וגם אחר כך בביתו היה מתנהג בענין אכילתו שלא כפי דעת הרופאים כי ראה שאין בהם ממש כאשר הודו לו בעצמן בפה מלא והאריך לספר בזה והזהר מאד לבלי לעסוק ברופאים ורפואות כלל כמבואר במקום אחר.

37. נראה שהבין את שיטת האבן עזרא ורבינו בחיי (ללא הפירוש הקצר שנדפס רק בימינו) שההבדל בין מכה פנימית לבין מכה חיצונית, שבמכה פנימית הרופאים אינם יודעים את המחלות ותרופתן ואילו במכה חיצונית הן כן מכירים, ולפי"ז מכיון ששם לב שהרופאים אינן בקיאים במלאכתם התייאש מכל תחום הרפואה.

38. וכך שמעתי מבחינים חסידי ברסלב בימינו, הנזקקים לרופאים, שדברי רבי נחמן ברור מללו שהכוונה להרפואה בימיו שגיששו באפילה ממש.

39. פרק נסיעתו ללעמבערג אות יד.

40. אות קפג.

ב'שיחת הר"ן⁴¹ מאריך בגישה זו ומבאר שיטתו בפרוטרוט:

"מענין רופאים ורפואות הרבה לדבר עמנו מאד והיה מגנה מאד מאד ענין רפואות ורופאים, ומזהיר מאד מאד לכל מי שרוצה לחוס על חייו ועל חיי זרעו ובני ביתו שיתרחק מאד בתכלית הריחוק מלעסוק חס ושלום ברפואות ורופאים ואפילו מי שיש לו חולה בתוך ביתו ואפילו אם החולאת חזק חס ושלום ר"ל אעפ"כ ישליך יהבו וישען באלקיו לבד ואל יעסוק ברפואות ורופאים כלל אפילו במקום של רופאים מופלגים אעפ"כ אל יסמוך עליהם ואל ימסור חייו בידם כי הם קרובים למיתה יותר מחיים ר"ל.

"כי אפילו מי שהוא רופא גדול אי אפשר לו לכוון החולאת והרפואה השייכת לו לפי מזגו וטבעו וכפי החולאת שלו וכפי העת והזמן, כי יש בזה כמה וכמה שנויים שצריך הרופא לכוון בהם מאד וקשה לו מאד שיכון ולא יטעה בכל הפרטים כאשר הם בעצמם מודים בזה. ובקל יוכל לקלקל לו הרבה שלא יועיל שום תקנה לחייו ח"ו ואפילו הרופא הגדול מאד, מכש"כ רוב הרופאים המצויים במדינתנו אשר רובם אינם יודעים בין ימינם לשמאלם והם רוצחים ממש והורגים נפשות בידים ח"ו צריך לברוח מהם כמטחוי קשת לבל ימית עצמו או החולה שמוסר להם בידים חס ושלום ואפילו כשסומך על רופאים גדולים הוא סכנה גדולה מאד ורחוק מן החיים מאחר שנפל ביד הרופא ואי אפשר להאריך ולספר כל מה שסיפר רבינו זכרוננו לברכה בענין זה.

"וסיפר שכשהיה בק"ק לעמבערג שהוא מקום קבוץ רופאים גדולים העיד לפניו רופא גדול בעצמו שטוב להתרחק מרפואות ורופאים בתכלית הריחוק ואמר שכבר חקרו כל כך בחכמת הרפואה עד שעכשיו אינם יודעים כלל וכלל לא, כי מריבוי חקירתם כבר ראוי שאי אפשר לחקור ולברר אמיתת הדברים על מכוונם.

"ובק"ק לעמבערג יש שתי כתות רופאים מחולקים בענין איזה חולאת מסוכן איך להתנהג בו שכל אחת אומרת שכל הדברים החזקים שיש להם איזה חריפות מזיק מאד לזה החולאת וצריך החולה ליקח רק הדברים שהם בהיפך, וכת האחרת אומרת בהפך ממש שצריך לזה החולאת דיקא דברים חזקים וכיוצא ודברים מתוקים ורכים מזיקים מאד להחולאת הזאת, וכל אחת ואחת מהכתות הנ"ל מביאה ראיות חזקות לדבריהם ולפי דעת כל אחת מהכתות מי שמתנהג בהיפוך דעתם הוא סם המות ח"ו לפי דעתם. נמצא שלפי דעת כת זו כל ההנהגות של החולה הנ"ל שמתנהג על פי הרופאים של הכת השניה הם סם המות ח"ו וכן להיפוך לפי כת האחרת וכל אחת מהכתות הם רופאים גדולים ומופלגים בחכמה זו מאד ואעפ"כ אינם יכולים לכוון האמת לאמתו וגם אי אפשר לברר בחוש עם מי האמת כי לפעמים נראה בחוש עם דעה זו ולפעמים להיפוך ואי אפשר לברר הדבר כלל.

"נמצא שאי אפשר לסמוך על רופאים מאחר שהם בעצמם מבולבלים מאד מאד בחכמה זו ואי אפשר להם לעמוד על האמת לאמיתו ואיך ימסור חייו בידם שהוא תלוי בחוט השערה שכאשר רופא שוגג איזה תנועה בעלמא כחוש השערה הרי הוא מקלקל חייו וממיתו בידים וכאשר רואין בחוש רוב הפעמים שרבים מאד מתים מן העולם על ידי הרופאים, כי יש בענין חכמת הרופאים דקדוקים הרבה הרבה מאד והם נעלמים מהם מאד מאד כעצמים בבטן המלאה (קהלת יא, ה) עד שאי אפשר שיכון הרופא בכל הדקדוקים והפרטים ולא ישגה כלל על כן צריכים להתרחק ולברוח מהם מאד.

"ואל יאמר האדם שהוא חולה ח"ו או שיש לו חולה בתוך ביתו ח"ו אם כן על מי אסמוך כי בהכרח לעשות איזה עסק בדרך הטבע ואיך אניח את החולה ולא אשתדל בהצלתו, כי באמת זו שטות כי מאחר שהרופא רחוק מהחיים וקרוב להיפך כנזכר לעיל וסוף כל סוף הוא צריך לסמוך רק על השם יתברך טוב לסמוך מיד על השי"ת ואל יסכן את החולה בידים על ידי הרופא כי על פי רוב הרופאים הם שלוחי המלאך המות ר"ל, וידמה בעיניו כאילו יושב במדבר או ביער שבהכרח לסמוך על השם ית' לבד מאחר שאין מה לעשות כמו כן עכשיו אעפ"י שיושב במקום שיש רופאים ורפואות אעפ"כ מאחר שהם בעצמם מבולבלים בחכמה זו ושאר החששות הרבה מאד שיש בענין רפואות אם כן קרוב הדבר שע"י הרפואות והרופא לא די שלא יועיל אדרבא יקלקל בודאי ואם כן למה יעשה עסק בדרך הטבע מה שרחוק משכר וקרוב להפסד.

"והבן הדבר היטב כי הוא ז"ל סיפר הרבה עם רופאים גדולים והיה יודע הדבר על בוריו והזהיר מאד להתרחק מהם מאד ואי אפשר לבאר כל מה שסיפר בענין זה. ואמר שכבר היה בעולם מלך אחד שהרג כל הרופאים שבמדינתו מאחר שהם מזיקים מאד את בני אדם, ואמר בדרך צחות שעל מלאך המות קשה הוא מאד להמית בעצמו כי כל העולם תלוי בו וקשה וכבד עליו לעשות הכל בעצמו על כן העמיד שלוחים במקומו בכל מקום והם הרופאים שהם שלוחים להמית אנשים כי הם ממתים בני אדם מאד מאד אשרי מי שמתרחק מהם ומחזיק עצמו בש"י לסמוך עליו לבד.

"וכבר מבואר קצת מענין הרחקת רפואות באיזה מקומות בספרים הנדפסים כבר רק שם מרומז הדבר קצת ברמז בעלמא, אבל הירבה לדבר עמנו מאד בענין זה להתרחק מהם מאד יהיה איך שיהיה ח"ו ישא עיניו לשמים וישען בה' לבד".

למה הלך רבי נחמן לרופאים ?

"ומה שרבינו ז"ל בעצמו נסע לק"ק לעמברג ועסק שם ברפואות יש בזה סודות גדולות ודברים נסתרים כי לא היה כונתו כלל במה שנסע לשם בשביל הרפואות רק בשביל ענינים אחרים הידועים לו וכמו שכל הנסיעות היו פלאות נשגבות ונעלמות מאד כמו הנסיעה לקמניץ ולנאווריטש ולשארגיראד וכיוצא בהם המוזכרים קצת בדברינו כי היה לו בזה

סודות נוראות מאד הנעלמות מעין כל חי וכמו שפעם אחד כשבא מהדרך מהדרכים הנזכרים לעיל ספר איזה מעשה נוראה המבואר בספורי מעשיות (מעשה ז) ואמר שזאת המעשה מבארת ענין הנסיעה שלו, ובאמת הדבר סתום וחתום מאד כי מי יכול לעמוד בסוד המעשיות שסיפר או בסוד הנסיעות וההנהגות הנפלאות והנעלמות שלו וכמו כן היתה בנסיעה שלו לקהילת קודש לעמברג ומאחר שבא לשם היה מוכרח מן השמים לעסוק ברפואות מטעמים וסודות הידועים לו. אבל כשבא משם אז דיקא הרבה לדבר ביותר ויותר מהרחקת הרפואות ואמר אז כמה תורות על זה וגם מקודם שנסע ללעמברג היה מדבר הרבה מאד מזה להתרחק מהם התכלית הריחוק⁴².

כלומר, הצדיק לחוד והחסיד לחוד, כי הצדיק יש לו דברים נשגבים מה שאין כאן החסיד.

תוצאות התורה
תוצאות השו"ת

תלמידו רבי נתן אף ערך כמה תפלות על ענין זה⁴³. ולדוגמא:

"וּתְחַזֵּק אֶת לְבַבְנוּ שֶׁלֹא יֵעָלֶה עַל דַּעְתָּנוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ עִם שׁוֹם רֹפֵא וְדֹאקְטוֹר, רַק לְסִמּוֹךְ עָלֶיךָ לְבַד, וּלְהַרְבּוֹת בְּאַמִּירַת תְּהִלִּים בְּשִׁבְלֵי הַחוּלָה, וּלְהִיּוֹת נֶכוֹן וּבְטוֹחַ וְנִשְׁעָן עַל אֲמִירַת תְּהִלִּים, שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּשְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל הַצָּרִיכִים רְפוּאָה וְתִתֵּן לָנוּ כַּח, וְתַעֲזָרְנוּ וְתוֹשִׁיעֵנוּ. לֹאִמֵּר תְּהִלִּים בְּכֹנֶה גְדוֹלָה כָּל כֶּךָ עַד שֶׁנִּזְכֶּה לְעוֹרֵר וּלְהַקִּיץ אֶת דּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם בְּעֶצְמוֹ".

שיטת זידיטשוב סור מרע, המכתבים לרופשיץ

צדיק אחר ששלל את הדרישה ברופאים מכל וכל היה הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע, בעל עטרת צבי על הזהר, ומייסד אסכולת הקבלה בעולם החסידות. אך שלא כמו הרה"ק מברסלב שרק טען טענות מעשיות בלבד, על נחשלות המקצוע הרפואי בימיו, הרי טענות הרה"ק מזידיטשוב הן עניניות, נגד עצם ההזדקקות לרפואה, ואעפ"י שאינו מביא במפורש את דברי הרמב"ן, אך נקודת דבריו בתוספות הבהרה מצויה שם. במיוחד יש לציין קו חדש בדבריו, שכל הרפואות והרופאים נועדו לאוכלי נבילות וטריפות, אבל יהודי שהוא קדוש בקדושת האכילה, התרופות הללו אינן עשויות עבורו.

המכתב נכתב כהוראה הלכה למעשה לחסידיו בעיר מונקאטש שהיתה בה מגיפה באותה שעה, ורבים נעדרו ר"ל, והוא מורה להם דרך מה לעשות.

וכך כותב⁴⁴:

42. חיי מוהר"ן, עמ' מה אות ט.

43. לקוטי תפלות אות תקטו.

44. המופנה אל כבוד אחי ורעיי החברים אנשים ק"ק מונקאטש "בעת החולאת" נדפס בנספח לספר 'פרי קודש הילולים' מהדורת אוהל תורה, ברוקלין, שנת "ולשמך נאה לזמר" עמ' פח.

היכל הבעש"ט הודפס מתוך אוצרות התורה, עמוד 5390

רפואה לחולי רעבון בתנאים שהתנה עמנו במעמד הר סיני שלא תהיה נבילות וטריפות ודבר טמא גמל ושפן וכל טמא ח"ו אמנם זאת החיה אשר תאכלו והמאכל הלחם תהיה מעושר ובלא גזל ובלא חמס וגניבה ח"ו שום נדנוד איסור אבל בהיתר ובכשרות גמור ובטהרה המסורה לעם ה' קדוש אלקי יעקב והאכילה תהיה עבודה שאין אחריה עבודה לברר כל טוב מן הנפילים אשר בארץ בדצח"מ, אמנם אלה הסמים המרים אשר נפשו של אדם מרחיקם לרוב מרירותם ואם היה ממש בהם בודאי מצוה רבה כזו לרפאות החולה בודאי היה משה רע"ה אוהב ישראל מוסר בע"פ לעמו הקדוש אשר אם יבא לאדם אזי חולי ח"ו אזי החולה יאכל או ישתה אותם הסמים, אבל אמר והיה עקב תשמעון וכו' והסיר ה' ממך כל חולי ולמה לא דאג ח"ו באם אפשר יבא לאחד איזה תחלואים טבעיים מה לעשות כאשר דאג וכי יפתח איש בור ח"ו וכדומה אשר במקרה המתחדש עובר על איש איזה דבר לא טוב והיאך לא התקין איזה תקנה ורפואה מה לעשות שלא נצטרך לחכמת הטבע בילדי נכרים לשפוק, ואורייתא שלימתא תורת ה' תמימה לא תחסר כל בה, אבל אמר בצר לך ושבת עד ה' אלקיך וכו' היא בודאי רפואה שלימה כדאיתא בפי' התיקונים בסופו על מאמר התיקון עשרה דפיקון אינון אסיא קרטנא וד"ל.

"והנה ידוע ומפורסם, תשובה תפלה וצדקה וכו' בודאי רפואה החיצונה עפ"י דרך השכל והסברא ומדרך התורה היה אסור מן הדין ולהתרפאות ברפואה אחרת אשר לא צותה תורה כי רפואת התורה הוא תשובה תפלה צדקה וכו' כנ"ל אבל התורה נתנה רשות לרופא לרפאות כמאמר ורפא ירפא מכאן שניתן רשות ובלא זה היה אסור עד שניתנה רשות לרפאות. ובזה מתורץ קושיות התוס' יעו"י"ש.

"אמנם חזקיה גנז ספר הרפואות ולא ביערם מן העולם אחר שראה שהבריות מוטעים ולא שמו בטחונם בה' והוא כטעם גנזו לצדיקים לעתיד לבא, ואיתא בזהר ובתיקונים שגנז האור בתוך הצדיקים וזה שגנזו לצדיקים שהם ישמשו בו ולא הרשעים כך חזקיה גנז ספר הרפואות גנזו לצדיקים אם יעמוד רופא צדיק כמו הרמב"ם הקדוש ודומה לו רשות לו בודאי לרפאות לפי הצורך והשעה הצריכה לכך לא זולת וזה שאמרו סתם ניתן רשות לרפאות ולא אמרו סתם שניתן רשות לרפאות אמנם לרופא בודאי צדיק וקיי"ל אשר כל הרפואות הם במדת התפארת⁴⁶ אין להאריך כעת בדרכי העבודה וזהו שאמר ורפא ירפא שהוא הקו אמצעי רופא חולי עמו ישראל".

ובסגנון אחר מבאר את שיטתו בקונטרס "ועשה טוב"⁴⁷:

"בחכמות הטבעיות בודאי הם סומים ובעינינו ראינו פליאות רבות מן מעשה השם אשר הטבעית שרשו כי הטבעיות שרשו מן שם אלוקים בגימ' הטב"ע והוא הכס"א להוי"ה

46. ראה להלן.

47. החלק המכונה 'כתב ישר דברי אמת' והוא חלק שלשי של הספר 'סור מרע' המוזכר לעיל במכתב,

עמ' קכד.

וישראל חלק ה' עמו אם מתרפא מן חבוא תרין שמהן אלן כלל ופרט אזי רפואותו רפואה אבל אם מתרפא בטבע לבד בשם אלקים ח"ו כשאנו מחבור לשם הוי"ה ב"ה להיות ממתיקו אזי ח"ו גובר מחמת הרפואה הדינים האחוזים בשם אלקים... אמנם למי שאינו דבוק וחלק לו בשם הוי"ה רק בטבעיות בודאי הרפואות הטבעיות לו למרפא כי בעצמו טבעו, והנה אחרי שנתרפא חזקי' מן הדבלת גנז ספר רפואות (כן ראיתי כתוב⁴⁸) כי ראה כי לא הדבלת מרפא אלא הנותן כח ורצון לכל חיות שבעולם. ובני לא תשמע לדעת הרמב"ם ז"ל בפירושו למה גנז חזקי' ספר רפואות עיין בפי' המשנה סוף פ' מקום שנהגו כי בעינינו לא יעשה ח"ו לשמה כזאת. אמנם מה שהקשה לפי' רש"י ז"ל מחולי רעבון לא קשה מידי כי שם התירה תורה כל ירק עשה לכם לאכלה ובימי נח אפילו בעלי חיים הותרו ולעובדי השם זה הוא עבודה... אבל הרפואות בסמים המרים הוא בודאי רק למי שנתנהג בטבע... אבל בימי חזקיה שכמעט היה דורו כמו דורו של משיח כדאיתא בחלק בוודאי למה היה אז להם לשמש ברפואות טבעיים סמים המרים המושרשים ומוטבעים בשם אלקים ולכן גנז אותו ספר...".

הרה"ק מהרצ"ה בלבוב אצל רופאים

כפי שהקדמנו במבוא מצינו שהצדיקים הלכו לרופאים מטעמיהם, ואכן מצינו שהרה"ק מזידיטשוב עצמו הלך לרופאים בלבוב ודיבר שם ממהות הרפואה.

וכך מעיד ב'דברי תורה' לאדמו"ר מהרח"א ממונקאטש⁴⁹:

"שמעתי בילדותי מזקני תלמידי חכמים וחסידי דפר"ה אשר מהם היו שהסתופפו עוד בצל הה"ק המקובל המפורסם מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע (בעל עטרת צבי) מהידוע אשר הה"ק הנזכר היה פ"א חולי מסוכן ל"ע [וכאשר הבאתי בד"ת מה"ק אות ט'⁵⁰] והיה שוכב בק' לבוב והלכו לרפואותו הרופאים הגדולים ומומחים המפורסמים בשם ואחד מהם היה מוחזק לבן תורה ויחסן⁵¹ א"ל להה"ק הנ"ל (ברמות רוחי' וכמאמרם ז"ל אמת טוב

48. וראה בספר 'הליקוטים' להאריז"ל ישעי' סי' לח: ועוד סיפר בזה המכתב כי לא ע"ד הטבע התרפא ולכן גנז ספר רפואות כי ידוע הוא לרופאים כי מן חולי השחין הוא תכלית עיפשו הדם החם והשחורה כי הוא דם הנפסד בגוף... א"כ התאנים המעופשים בדבלה שהוא טבעה חם ומעפשת יותר דם הנגעים ואין זה מקומה א"כ לא היה בדרך הטבע זאת הרפואה, ולכן הראה לדורות זה המכתב כי לא יתהלל המתהלל מן הרופאים הבקיאים כמו אריסטו ואבוקרט תיפח רוחם כי לא יאמרו שכח ידיעתם היא המושיע אותם כי בודאי כשרוצה ה' את יריאיו ולמיחלים לחסדו הוא יגאלם וירפאם עד עת בא דברו כי רפואות הצדיקים אינם ע"ד טבע... ולכן גנז ספר רפואות".

49. אות צב ואילך.

50. ושם על העובדה שהרה"ק מהרצ"ה היה חולה מסוכן ושהה בלבוב עיי"ש.

51. אולי הכוונה לרופא ראפורט, ראה ב'צבי לצדיק' מהדורת מכון עתיקא פרק ט אות ז "בדורות של רבינו היה בלבוב רופא מומחה יהודי ושמר ראפורט שהרבה צדיקים בגאליציא וגם מרוסיא בא לדרוש מעצתו פעם חלה רבינו ודרש גם הוא ברופא ההוא...".

שברופאים לגיהנם עיי"ש...) כדברים האלו, הלא יראה נא רבינו כשבא לפניכם אחד חולה במחלה אנושה ר"ל אתם מייעצים ושולחים אותו אלינו הרופאים הגדולים וגם כשהנכם חולה אתם באים אצלינו לרפאותכם ולבסוף אמרו חז"ל אשר גם הטוב שברופאים לגיהנם (כנ"ל) והיתכן זה.

"וענהו הה"ק הנ"ל הנה אמרו חז"ל [שבת דף לב ע"א] לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הביא ראייה והפטר, והנה מי יכול להביא ראייה מוכחת לזכותו לפני מלך הכבוד והנורא יתברך שמו, ומי יאמר זכיתי לבי וכו' ומי יצדק לפני בדין ע"כ קוראים את הרופא וגם הטוב שבהם הוא ראוי לגיהנם (כנ"ל) במעשיו ובמחשבתו ובדיעותיו וזהו הראייה שמביאים כשבא הרופא הלז והוא הולך בריא אולם בכל טובות בעולם הזה וזהו "הראייה" שהחולה הזה צריך בק"ו ובודאי להתרפאות לשוב לאיתנו".

במיוחד יש לציין שמייעץ להרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ לנסוע להתרפאות אצל רופאי לבוב "אשר הוחזק המקום לרפואות צדיקים".

במכתב אחר להרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ⁵²:

"והנה ידידי הגם אשר בודאי מחלה אני פני א-ל ואוחילה לו אשר כבודו ישיג רפואותו בקרוב אצל הרופא בלאנציט כאשר ראיתי במכתבו אמנם ידידי דעתי הקלושה נוטה יותר אשר אם אפשר והיכולת בידו לנסוע לק' לבוב יותר טוב ופשוט אשר הוחזק המקום לרפואות צדיקים אשר ידעתי מאז ומקדם ויש לי בזה טעם כמוס אשר אין להעלות על הכתב, האמנם אשר בטחוני חזק בד' אלקי ישראל ומצפה אני לישועותיו ורפואותו בקרוב ולא יצטרך לשום רופא בו"ד וד' ירפאהו ברוב וגודל חסדו בכבודו ובעצמו".

הרה"ק הרבי מלובלין גם שלל רופאים, וההסברים בין שתי השיטות בחסידות

עוד מצינו ששיטה זו קיבל הרה"ק מהרצ"ה מרבו החוזה מלובלין.

בדברי תורה שם בקטע אחר מתאר שיטות שונות בחסידות ומבאר את ההבדלים ביניהם⁵³:

"והנה לענין הרופאים אמרו חז"ל (ברכות ס, א) ופירש"י (בפרשת משפטים) מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות... וכיון שהוא רשות ע"כ יש רשות לכל אחד להשתמש ברופא או לא, ומובן החילוקי דיעות בין הצדיקים מרביתנו הק' מתלמידי בעש"ט הק' ותלמידיהם בזה. יש מהם שיבררו בסברות וראיות שאין להשתמש ברופאים וכמ"ש בספר ליקוטי מהר"ן ושיחות הר"ן וכן שמעתי מאבותי הקדושים זי"ע בשם רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע שהיה גם כן בדיעה זו שלא להשתמש ברופאים האלו ושהיה מעשה באחד

52. שם עמ' צג.

53. שם אות צד.

מאנ"ש בק' לובלין שהיה לו חולי מסוכן ר"ל בתוך בני ביתו והזכירו בכל עת לפני רבו הנ"ל ופעם אחת נתגברה המחלה מאד (ל"ע) וביקש מרבו הקדוש ואמר הנני מאמין בתפלתו והבטחת רבינו כי בוודאי יתרפא החולה ואל אעבור על דעתו ח"ו לקרא לרופא בלתי רשותו אך הפעם אשר קמו עלי כי היתכן שלא לקרוא כלל לרופא ובחולה בנפש יקרה כזו.

"והשיב לו רבינו הנ"ל, הפעם ארשה לך לקרוא אף את רופא פלוני (נכרי) אשר קראו בשמו, והדבר יצא מפיו הקדוש והאיש הנ"ל רץ מיד לקרוא הרופא הלז ובבואו שמה והנה נסע מביתו כבר לפני שעה מועטת על יום או יומים וחזר לפני רבינו ואמר פלוני נסע (והדבר נחוץ ומסוכן כנ"ל) אולי ירשינו רבינו לקרוא לרופא אחר. ויענוהו הרבי (מלובלין) הלא בשביל כך צויתך והרשתי לך לקרוא לפלוני אלמוני בשביל שידעתי (בודאי ברוה"ק) שנסע מעת זה מביתו (וכן היה שנתרפא החולה שלא על ידי רופא גשמי). והוא באמת כוונת האריז"ל בסידור בברכת רופא חולי עמו ישראל בניקוד חול"ם שהוא תפארת שהקב"ה כביכול הוא לבדו רופא חולים עכד"ה עיי"ש.

"והנה לעומת זה אח"כ היו כמה צדיקים וקדושים מרבותינו שציוו לילך לרופאים המומחים באומנם כי אין אנו כדאין לישועה ורפואה נסיות שלא כדרך הטבע ע"כ צריכים להתלבשות לקרוא לדקטר רופא טבעי וכיון שהוא רשות כנ"ל לרופא לרפאות ע"כ יש רשות ביד כל אחד ואחד לומר חוות דעתו נוטה אם לקרוא לרופא או לחדול. וכיון שנודע מספרי קדוש מאמרי הרמ"ע מפאנו זי"ע כי באמת "רשות" לא נמצא בעצמותו לפני איש ההגון יר"א כי אם כוונתו לשם שמים הרי זה מצוה ואם כוונתו לתאות נפשו בלבד הרי זה מצד הס"א ר"ל ולפי זה גם אותן שסברו לקרוא לרופא הכניסו הרשות במקום מצוה בשביל שאין אנו כדאין לנסים ע"כ הרי זה דרך ענוה (וגם כן נכנס הרשות במקום מצוה) והוי כונתו לשם שמים מפני שפלות רוח כי נבקש רק דרך הנהגה טבעית ברפואת הרופא כיון שאין אנו כדאין במעשינו יותר כנזכר".

דעת הגה"ק בעל בני יששכר: דברה תורה נגד יצה"ר

זקנו של בעל מנחת אלעזר, הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב בעל בני יששכר, ומחותנו של מהרצ"ה, כותב במקום אחד נגד הרפואה.

וכך הם דבריו בספרו 'מגיד תעלומות'⁵⁴:

"כתיב בתורה ורפא ירפ"א מכאן שניתנה תורה רשות לרופא לרפאות הנה רשו"ת הוא ולא חובה הוא הוא כעין דמיון היתר היפת תואר במלחמה דוקא טו"ב יותר בעיני ה' אם לא יחשוק ולא יחבק חיק נכריה אבל לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר כ"ה הענין בכאן

לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר אבל טוב יותר בעיני י"י שלא שישתדל ברופאים רק יבקש עזר ותרופה מאת הש"י המוחץ והרופא (כענין שהקפיד הכתוב הנבואי על אסא המלך גם בחליו לא דרש את י"י כ"א ברופאים) הנה גניזת ספר מיקרי הטו"ב בעיני י"י שהוא הוא הטוב בעיני ית"ש הגם שנתן רשות לרופא לרפאות ולא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר⁵⁵.

שיטת הרה"ק מזיכלין נגד רופאים

בספר 'להב אש' מביא את שיטתו של הצדיק המופלא מפולין רבי שמואל אבא מזיכלין. נביא את הדברים אודות שיטתו⁵⁶:

"כל ימי חייו רבינו הקדוש ז"ל זי"ע לא ביקרו מעולם שום רופא וגם לא ראו קורות ביתו של רבינו שום רופא, ואם קרה חלילה איזה חולי ר"ל לאחד מאנשי ביתו נאווה קודש אז לא הניח להשתמש כלל בשום רפואה מהרופאים. רק בעיר זיכלין היה שם בימי רבינו ז"ל איש אחד ירא אלקים והיה נקרא שמה בפי כל בשם מבקר [וכמובן לא היה יודע זה האיש לגמרי מתהלוכי רפואה הנהוג בין הרופאים] והיה אם קרה ח"ו איזה חולי לאחד מאנשי ביתו אז נקרא זה האיש המבקר לביתו הקדוש ואם אמר זה המבקר שהוא דבר קטן אז היה רבינו שבע רצון מזה [ולסיבת זה קרא אותו שישמע ממנו רבינו ז"ל כנ"ל]. וכבר היה זה המבקר יודע ומבין לומר תמיד שח"ו אין כאן בית מיחוש כי היה יודע שהדברים אלו ישא חן בעיני רבינו ז"ל.

ובכלל, היה רבינו ז"ל מנגד תמיד לכל דרכי הרופאים והיה מרגליה בפומיה הקדוש שאינם יודעים, וגם הרפאות שהמה נותנים הם הבל וריק ופירוש רבינו ז"ל בזה בדרך הצחות מאמר הכתוב (תהלים קמד, ח) אשר פיהם דבר שוא וימינם שקר, שקאי על הרופאים שמה שאומרים בפיהם היא שוא וגם מה שכותבים רפואות ביד ימינם הוא גם כן שקר.

ביותר היה רבינו ז"ל אי שבע רצון מהרופאים המפחידים את החולים ביותר, ובפרט על הרופאים שאומרים על חולה ישראל נואש ח"ו ודיבור שלא כהוגן כזה היה נוגע מאד בעיני רבינו ז"ל ואמר "איך יכולים אנשים טמאי שפתים לומר ולפסוק על נפש מישראל שכבר אין לו תקנה ח"ו ואיך ביכולתם לנגד כביכול נגד השי"ת ונגד קדושיו חכמינו ז"ל ואין זה רק מינות ואפיקורסות ר"ל". ואם בא פעם מי לפני רבינו ז"ל אשר לו חולה ר"ל בתוך ביתו וסיפר לפני הדר קדשו שהרופא אומר שאין לו תקנה חלילה, אז נתלהבו פני קדשו מאד ואמר שתוק, רבונו של עולם הוא מנהיג העולם והוא כביכול המוחץ והמרפא לכל תחלואיכי.

55. אולם אין הדברים פשוטים, שכן כבר העיר המו"ל שלכאורה סותר את עצמו שכן בספר שם בדף ס, ע"א כותב במפורש על המצוה הגדולה בהליכה לרפואה עיי"ש. והדברים צריכים ביאור.

56. מהדורת ירושלים תשס"ח.

היכל הבעש"ט הודפס מתוך אוצרות התורה, עמוד 5396

יחסו השלילי של הרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא (בן הרה"ק מרוזין)

מכמה מקורות עולה יחס שלילי של הרה"ק מסדיגורא לרופאים, אנו נביא על שיטתו מכה מקומות.

ב'מכתבי אליהו' לרבי אליהו מטושדנוב⁶⁰:

"ובימי שאל אחד מהחסידים את אדמו"ר הק' מהרא"י מס"ג זי"ע אם לעסוק ברפואות (בדאקטורים) והשיב לו אם לא התחיל עוד (בדאקטורים) עצה להאמין בהשי"ת אשר בורא רפואות ויכול לשלוח לו רפואה בלי רופאים, ואם כבר התחיל לעסוק ברפואות ונכנס תחת הטבע - מוכרח כעת להיות רפואות ע"י טבע הרופאים עכ"ל".

ובספר 'בך יברך ישראל' להרה"ק רבי לוי יצחק מאנזון מאוזיערנא נכד הקדוש מרוזין⁶¹:

"ושמעתי... דבר נאה מכ"ק דודי אדמו"ר קה"ק מס"ג זצ"ל זי"ע שאמר אשר גם בדברים אסורים יש חיות אלקית וגלגולי נשמות רבים וצריך לפעמים שיחלה הצדיק ויצטרך עפ"י הרופאים ליקח מרקחת מהאפטעק אשר עפ"י הרוב נעשים מדברים האסורים, וכן גם באיש כשר הישראלי ע"י יסורי החולאת שלו יטעום מהמרקחת ההם ומה גם כי יתרפא על ידם אז נתעלו גם הנצוצים הקדושים ממיני אסורים ההם ודפח"ח".

עוד מצינו בספר 'אור פני צדיקים'⁶²:

"פעם הובא לו [להרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא] פדיון מחולה ואמר, אי[תא] בברכות יב שחזקיה גנז ס' רפואות, ואז"ל שעד חזקי' לא היה חולה נרפא ולמה נצרך הס[פר] עד חזקי'. גם אי' בב"מ פ"ז ע"פ חלה את חוליו אשר ימות בו (מ"ב יג יד), מכלל דחלה חולי אחר ונרפא וזה היה קודם חזקי'.

אך כשצדיק ממשיך הנהגה לשעתו אינו נשאר לדורות וכשממשיך חידוש הנהגה לדורות נשאר לעולם, ויעאע"ה המשיך לדורות שיחלה אדם קודם מותו ונשאר וכשאלישע חלה והבין שהעולם צריך לו עוד המשיך לשעתו ענין רפואה ולא נשאר, וכשהחוקרים ראו כן חדשו רפואות, וכשבא חזקיה והמשיך לדורות שחולה ירפא עד שחז"ל קבעו הלכה דרוב חולים חיים, גנז הספר שלא יאמינו בו לבד אך יאמינו בה' שהחולה יתרפא ברצונו".

60. ברדיטשוב תרנ"ד עמ' 34.

61. פר' תצא.

62. להרבני מהופלג ירמי' שו"ב מק"ק לעויא, זיטאמיר תרס"ב חלק אמת ליעקב פר פנחס אות פט עמ' 20.

הרופא ר' אהרן ד"ר גארדיא מתלמידי המגיד ממעזריטש נ"ע נגד מקצוע הרפואה, לעומת דעת רבי אשר מקאריץ זי"ע

מעניינת ביותר המחלוקת בין שני תלמידי המגיד הרופא ר' אהרן גארדיא מול רבי אשר מקאריץ. הרופא ר' אהרן ד"ר גארדיא הינו מהדמויות המיוחדות ויוצאות הדופן בהחלט בין אלה שהקיפו את המגיד הגדול ממעזריטש. הסיפור אודותו הוא כך: ר' אהרן היה יליד פרייסין ששימש רופא למלך פרוסיה ולאנשי חצירו, ד"ר גארדיא היה מתבולל בתרבות הגרמנית כאשר בסיוריו נפגש עם המגיד (וכמה גרסאות יש על פגישה זו), רבי אהרן הוקסם מהמגיד ונטש את משרתו וחיי הפאר ושינה אורחות חייו לדבוק בתורה ומצוות.

מחצית התורה
מחצית השנה

ר' אהרן נשאר להיות הרופא של המגיד הגדול שסבל כל ימיו ממחלות, וכך התקרב והתעלה בקרב חברי המגיד. צדיקי הדור הסתכלו עליו כצדיק בזכות עצמו.

כפי שנביא בהמשך, הרי המפליא הוא שר' אהרן הרופא גארדיא למרות שהתעסק ברפואה נהפך למתנגד לתחום זה. ואילו הצדיק החסידי רבי אשר מקאריץ הוא שהיה בעד הרפואה. המסורות שאנו מביאים כאן הן מאוחרות וטרם מצאתי את המקורות הראשונים לכך, אך בשל הענין הרב לנושא שלנו נצטט את הדברים.

וכך הובאה המסורה בספר 'אוסטראה'⁶³:

"אחרי פטירתו של המגיד חזר רבי אהרן למקצועו כרופא לפי עצתם ודרישתם של תלמידי המגיד הגדול הוא קבע את מושבו באוסטראה מרכז לחסידים בימים ההם עבר עד מהרה בחינות חדשות בפני רופאים פולניים ורוסיים וקבל רשיון לפעול כרופא מחוזי מוכר עד מהרה נתמנה כרופא רשמי למחוז אוסטראה.

כדרכם של רופאים מחוזיים בימים ההם שנאלצו לעתים לנוד בימים או בלילות לאחוזות מרוחקות לבש רבי אהרן מדים מיוחדים וחגר חרב מגן. כל רגע של פנאי הקדיש לתורה ולעבודה בקדושה ובטהרה בקלויז קבע מושבו, שם הרבה ללמוד ולהתפלל והזקוקים לו בעיר או במחוז כבר ידעו היכן נמצא הדוקטור כל היום כשנקרא לטפל בחולה הסיר את הטלית ותפילין בהם היה עטור במרבית היום ויצא לרפא חולים. בקלויז למד בצוותא עם הרה"ק רבי אשר צבי המגיד ולעתים ניהלו ביניהם ויכוחים אף בעיניני חולין רבי אשר צבי שיבח את תורת הרפואה טען שניתנה רשות לרופא לרפאות חולים ולכן בידיהם לעשות זאת, ורבי אהרן הרופא לא החשיב ביותר את כוחה של הרפואה ויכולתם של הרופאים להביא מזור ומרפא לכל חולה לדעתו מששה הרפואה כולה בעינים עווריות בעולם המחלות והכאב שלא גילה לה את צפונותיה ודרכיה.

63. חיברו וערכו הרב יהודה ליב לוין בסידרת קהילת ישראל עמ' 61.

פעם מספרים הגיע רבי אהרן לקלויז ניגש לרבי צבי ואמר: היום נוכחתי לדעת שאני צודק ולא מר אין בכל תורת הרפואה אותה למדתי ערך רב ואספר לכם סיפור: אמש נקראתי על ידי אשה עניה לטפל בבעלה חולה הגעתי לביתה ונחרדתי מהעניות שטרם ראיתי דוגמתה החדר מלא ילדים קטנים ותינוקות והבעל שוכב דופקו נחלש והולך לבו פועם בקושי ובהפסקות גוסס לפי כל כללי הרפואה והאשה בוכה ומיללת להציל את בעלה אבי ילדיה כי בלעדות יגוועו עולליה מרעב.

לבי לא עמד לי לגלות למסכנה זו את המצב לאמיתו לספר לה כי בעלה גוסס רשמתי איזו תרופה שאין בה ממש ועזבתי הבית שבור ורצוף. הבוקר אמרתי לעצמי מי ידאג לעוללים הרעבים שם בקצה העיר שאביהם מוטל וודאי מת, החלטתי לחטוף מצוה לפני התפלה, קניתי לחם וחלה וחמאה ושמתי פעמי לעבר המשפחה העלובה להאכיל היתומים הרעבים. נגשתי למקום והשקט הפתיע אותי אין בכי למת אין יללות רק קול פעוטים משחקים, נכנסתי והאשה קפצה ממקומה לא ידעה את נפשי ולא פסקה בתוך בכי מלהודות לי, הצלתי לדבריה את בעלה ששכב שקט במטה, חלש.

ניגשתי אליו, לבו פועם כהלכה, דופקו רגיל, מראה פניו טובים מבריא והולך בניגוד לכל כללי הרפואה. שאלתי את האשה, מה נתת לבעלך? והוא צוהלת הרפואה המושיעה שלך... ועתה - טען רבי אהרן - מי צודק אני או מר? היש ערך לרפואה...

ולמרות התאכזבותו מכל תורת הרפואה לא פסק רבי אהרן מלהגיש עזרה לחולים שפנו אליו. הוא האריך ימים הרבה עד לשנות זקנה מופלגים עמד על משמרתו. בין קברות גדולי העיר נכרה קברו ומצבתו אומרת: פ"נ הישיש הזקן שהלך ושימש חכמים אשר שימש להרב בוצינא קדישא מ"מ דק"ק מעזריטש מ' אהרן במו"ה שמשון דאקטער גארדא נפטר כ"ו אדר שני תק"ע לפ"ק.

דעת הגה"ק רבי נחום מביאלא מחסידי קוצק ואביו של ה'אבני נזר'

דעה נוספת וספקנית ביחס לרופאים מבטא אחד מגאוני וחסידי פולין הגה"ק רבי נחום אב"ד ביאלא אביו של הגה"ק ה'אבני נזר' האדמו"ר מסוכטשוב זי"ע, מלבד גדלותו האישית הרי בהיותו מגדולי חסידי קוצק ואביו של ה'אבני נזר', יש לעיין אם בדבריו משתקפים דעת רבותיו ובנו, או זו רק דעה אישית. מעניין הדבר שתשובה זו מופיעה בתוך ספרו של בנו, ומשם אביא את דבריו בלשונו⁶⁴:

"ומ"מ נראה דודאי יוכל החולה הצדיק לסמוך על האבן עזרא והרמב"ן כשנוגע למאכלות אסורות בחולי שבפנים שלא לסמוך על הרופאים כי האבן עזרא והרמב"ן ז"ל המה רוב כנגד הב"ח ז"ל. ומש"כ הב"ח ז"ל שכן נהגו בכל גבול ישראל אינו ראי' כיון שהרמב"ן ז"ל

בעצמו כתב שכן נהגו וכן הגמ' אמר כן אבל כתב הרמב"ן שהמנהג אינו מצד החסידות. ואין לומר שאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב. זה אינו כי נראה בחוש שהרופאים מועדין לקלקל וטוב לפני ה' ימלט מהם. וגם נראה לי ראי' להרמב"ן ז"ל מדברי הגמ' במס' ב"ק (פ') דאיתא שם מעשה בחסיד אחד שהי' גונח דם מלבו ואמרו הרופאים שאין לו תקנה עד שיינק חלב רותח משחרית לשחרית לימים נכנסו חבריו לבקרו כיון שראו אותה עז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם ואמרו לסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסין לבקרו ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני שאין בי עון אלא אותה העז שעברתי על דברי חברי. וקשה הא פקוח נפש דוחה כל האיסורים. אלא ודאי כיון שהי' חסיד לא הי' צריך לעשות עפ"י הרופאים כדברי הרמב"ן ז"ל ובפרט בדבר איסור.

והנה השיטה מקובצת הקשה קושיא הנ"ל ותירץ בשם הרב המאירי דבדבר שנאסר משום תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר בו ביותר. והנה לפי תירוצו היה צריך דין זה להיות בפוסקים שפקוח נפש אין דוחה איסור כזה. ולא מצינו בפוסקים דין זה. אך לפי דברי הרמב"ן ז"ל אתי שפיר דנהי דמן הדין מי שאינו צדיק גמור ורוצה להתרפאות ברופאים פקוח נפש דוחה גם איסור זה רק לחסיד הי' נחשב עון כנ"ל. לכן לא הביאו הפוסקים דין זה כיון דמן הדין מותר משום פקוח נפש אפי' איסור כזה כנ"ל. אך כל הנ"ל בצדיק אבל מי שאינו צדיק ורוצה להחמיר על עצמו במאכלות אסורות נגד הרופאים עדיין יש לשאול בזה אם מותר כיון שבסתם אדם כתב הט"ז שחיוב ומצוה יש להתרפאות מרופאים. אך נראה לי דלענין זה מקרי צדיק שמחמיר על עצמו במאכלות אסורות ובוטח בהש"י אפי' במה שיש בו סכנת נפשו וא"כ אפי' מי שאינו צדיק אפילו הכי מותר לו להחמיר על עצמו במאכלות אסורות נגד הרופאים."

שיטת אדמו"ר הזקן בעל התניא בעד רפואה

לעומת דעות אלו מאלף להביא את שיטת חב"ד שעודדה את הדרישה ברופאים. גישה זו יש בה חידוש בהתחשב בשיטת חב"ד שעיקרה מהות שיטתה הוא החינוך להכרה שאין עוד מלבדו, שאין שום מציאות מלבדו ית'. וכל תוכן כתבי בעל התניא הוא לחנך שכל אדם יחוש בפועל ממש בנפשו שאין מאומה בעולם מלבדו ית', ובכל זאת לא מצינו אצלו הוראה אחת בשלילת תחום הרפואה.

בכלל יש לציין שלבעל התניא היה יחס קרוב לכמה רופאים, וכבר תיאר את כל פרשת הדברים הרב יהושע מונדשיין, ונביא קטע אחד על ר' ישעי' דוקטר שאף חיבר ספרים על רפואה.

מדבריו שם מתברר שבעל התניא לשיטתו בכמה מקומות, שהן אמת שמצד האדם עליו להרגיש "אין עוד מלבדו" בעבודתו, אך כפי שמבאר בכמה מקומות יש בהנהגת

הקב"ה עם ישראל שתי תקופות כלליות⁶⁵. תקופת הגאולה לעומת תקופת הגלות, בתקופת הגאולה שאז הקב"ה מתגלה בעולם במקדש ובנבואה, אכן אדם מישראל צריך לחיות מעל לטבע ואז אין לפנות לרופאים ולפיכך דרשו מאסא שדרש לרופאים ולא לה', אך בזמן הגלות שעם ישראל בגלות בלתי שייך למרבית בני ישראל (מלבד יחידי סגולה כרשב"י וכיו"ב שאצלם לא היה גלות) לקבל רפואה מיד ה' בלי שזה יעבור דרכי הטבע.

הנה דברי הרב מונדשיין בלשונם⁶⁶:

בהקדמתו לס' "לימוד תחלואי הילדים" מספר ר' ישעיה גם מעט מן המעט אודות עצמו, ואשר הביאו לכתיבת הספר:

"נודע ביהודה שזה שנים רבות שמלאות יידי לבי ללמוד בבתי מדרשות חכמת הרפואה, ולעסוק בספרי חכמה הזאת בהתמדה. וכל כוונתי היה להביא תועלת לעמנו בנ", להעתיק קצת ענייניה למשכילי העם... כי חסרים מאתנו ספרים שילמדו אותנו דעת איך לאמן את התינוקות... על-כן קבלתי על עצמי למצוא שאין גדולה הימנה להביא לאור תועלת גדולה כזאת, וגם נתבקשתי מגדולי הדור שאעשה זאת למען עמנו בנ"י למלאות את מחסור הזה בהעתקות ספרי גדולי הרופאים שבדור הזה, כאשר חנני אלקים בזה ויש לאל ידי".

יתכן מאד, שבדבריו אלו אודות "גדולי הדור" שביקשוהו לבצע מלאכה זו, כוונתו לאדמו"רי בית חב"ד, שהיתה לו הזכות להכיר את שלושת הראשונים שבהם.

עוד עניין נכבד נתבאר באריכות בהקדמתו הנ"ל, והוא, השקפתה של התורה על הרופאים והרפואה; לשעבר שיערתי, שאת תוכן דבריו אלו קיבל מפיהם של רבוה"ק, "שהרי לא ימלט שלא שוחח עמם בעיקר ענין הרפואה על-פי התורה" (קובץ 'יגדיל תורה', גל' לד, עמ' קפז). ואמנם, כעבור זמן-מה נתפרסם שם (בגל' לו, עמ' רעט-רפ) מאמר ד"ה "שמעתי בשם רבינו [הזקן] ז"ל נ"ע בענין הרפואות", ונראה בעליל כי נקודת ההקדמה שלפנינו מבוססת על הרעיון שבדברי אדמו"ר הזקן.

ואלו דברי ההקדמה בענין זה:

65. יסוד זה גדול בהרבה מקומות בדרושי התניא שמבחין בין זמן המקדש לזמן הגלות וראה המצוין ברשימה זו עצמה מאגרת התשובה פ"ו: "אמנם זהו בזמן שהיו ישראל במדרגה עליונה כשהיתה השכינה שורה בישראל בבהמ"ק. ואז לא היו מקבלים חיות לגופם רק ע"י נפש האלקי לבדה מבחי' פנימי' השפע שמשפיע א"ס ב"ה ע"י שם הוי' ב"ה כנ"ל. אך לאחר שירדו ממדרגתם וגרמו במעשיהם סוד גלות השכינה כמ"ש ובפשעיהם שולחה אמכם דהיינו שירדה השפעת בחי' ה"א תתאה הנ"ל ונשתלשלה ממדרגה למדרגה למטה מטה עד שנתלבשה השפעתה ב"ס דנוגה המשפיעות שפע וחיות ע"י המזלות וכל צבא השמים והשרים שעליהם לכל החי הגשמי שבעוה"ז וגם לכל הצומח כמארז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו מזל וכו'. ואזי יכול גם החוטא ופושעי ישראל לקבל חיות לגופם ונפשם הבהמיות כמו שאר בע"ח ממש כמ"ש נמשל כבהמות נדמו...".

66. מופיע באתר 'שטורעם' בחלק של דברי סופרים.

...ואם ישאל השואל, אם שהאדם הוא כלי רוחני ובניינו נעשה רק על-ידי כחות רוחניים אלוקיים, איך נמלא את לבנו ליתן תרופות ועצות לנפשו? כי הוא יתברך הגוזר והנותן חיים לכל חי בצמצום היותר תכליתי, על-כן אין לנו עסק בענין גדול הזה!

ובפרט שיש אתו סמך מן התורה, על שנאמר באסא מלך יהודה "וגם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים". וגם נאמר בדברי רז"ל [ברכות י, ב] ביחזקיהו מלך יהודה, על שלושה דברים הודו לו, והאחד מהם הוא "שגנז ספר הרפואות".

ועל זה היסוד גומרים לעצמם פסק-דין, שאסור להשתמש ברפואות, ושוכחים על מאמר רז"ל [ברכות ס, א] על הפסוק "ורפא ירפא" – "מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות". ומן הדין הוא שמחוייב הרופא לרפאות את החולה, כי **ענין על** "לא תעמוד על דם רעך". וכל משכיל יבין מעצמו, מי שעובר על פקודת רופא מנוסה בנידון החולה, הרי הוא שופך דמים.

ובזהר הק' מבואר גם-כן על הפסוק "ימצאהו בארץ מדבר כו' יצרנהו יבוננהו ישמרנהו כאישון עינו" כו', שנאמר על החולה ועל הרופא, יעויין שם [בזח"ג רצט, א]...

והוא כמו מי שצולל בנהר, ובכח איזה איש להצילו שלא יטבע, יאמר שנגזרה עליו גזירה מן השמים, ואין מידו מציל! והרבה משלים כאלו, ואין להאריך וד"ל. זהו דעת הכסילים! אמת, כשיהיה גזירה מן השמים שיטבע, לא יהיה באפשרי להצילו בשום אופן. וכמו כן בתחלואים, וד"ל.

וכמו שהוא חיוב על הרופא לרפאות את החולה, כן הוא החיוב על החולה להתרפאות מהרופא.

ואם שכן, למה נאמר "כי אם ברופאים", משמע שהוא מעשה רע להתרפאות מרופאים? ועוד, למה גנז יחזקיהו את ספר הרפואות? משמע שהיה בזה דבר רע!

על זה נשיב, כי מי שחננו אלקים בדעת, יודע שבימי השופטים והנביאים לא היו בתי-מדרשות (אקאדעמיה) מלימוד הרפואה, על-כן לא היה בארץ הק' הלימוד מניתוח הגופים. וכשלא היה אתם מלאכת הניתוח (אנאטאמיה), כל אחד יבין מעצמו שלא היה להם גם פיזיאלוגיה, פאטהאלוגיה, טהעראפיע ופארמאצעוטיק... ולא נראה מזה שום רמז בתנ"ך ולא בתלמוד. על-כן, לפי הנראה שלא היו להם ספרי רפואות. ואיך היו מרפאים את עצמם מתחלואיהם?

על זה נשיב, משה רבינו ע"ה אמר: "ארץ אשר ה' אלקיך וגו' עיני ה' וגו'", וכשישראל היו על אדמתם בעת עמידת בית הראשון, וכששמרו את דרך ה', היה אופן חיותם וכל מפעליהן שלא על-דרך הטבע; הקב"ה היה שופע על עבדיו הקדושים שפע נבואה, והיו בתכלית ההרחק מדרך הטבע, כאשר נראה בתורה נביאים וכתובים. וכשחטאו ישראל קיבלו את העונש, ואחר-כך, כששבו מדרכם הרעה, הושיע ה' אותם מכל צרותיהם.

כשנחלה איזה מהם, הלך אצל הנביא, התפלל בעדו ונתרפא. כמו שמצינו בלישע והרבה כאלו. או שפנה בעצמו אל מקום המקדש והתפלל אל ה' ויושע... בכל עניניהם ועסקיהם היו דורשים את ה', וה' הושיע אותם. ואסא מלך יהודה לא דרש את ה' בחליו, ומעל.

ועוד, שדרש מן הרופאים; וזה הוא ידוע ומפורסם מסיפורי מעשיות מעבודת-אלילים (מיטאלאגיא) שהיו בימים ההם, שהרופאים היו רופאי אליל כולם, ולא היו רופאים אחרים זולתם כלל, כי-אם אפשר שהיו בימים ההם רופאי פצעים.. בעיירות הגדולות היו היכלות וכומרים לאליל הזה, השייכים לרפואות ולרפאות את החולאים הבאים אליהם מכל המקומות להתרפאות מהם.

וכך היה דרכם, על עמודי ההיכל ה' נרשם... רפואות סגולות ולחשים... השתמשות אופן הזה היה זמן רב מאוד.

וכאשר בא החכם הנעלה.. הנקרא אבוקראט (היפאקראטעש), הוא איזן וחקר ולמד את חכמת הרפואה לתלמידים על אופן מדרש.. וממנו נשתת חכמה הזאת לכל העולם, והאלילים כרות נכרתו ונכלו.

אז נתפשטו תלמידי אבוקראט לכל קצוי הארץ, והתחילו לרפאות את החולאים על אופן חכמה ועל אופן הטבע. אבוקראט הזה היה בסוף בנין הראשון, ובעת נביאים האחרונים.

נחזור לענייננו; כאשר עזבו בני ישראל את ה' וסרו מדרכו ית', נחרב הבית ונפסקה הנבואה, ואז התחילו ליפול בעו"ה תחת הטבע.

יצא לנו מזה, שבעת עמידת בית הראשון לא היו רופאים אחרים זולת רופאי אליל. ואותנו חלק ה' מכל העמים, נתן לנו את התורה שעל-ידה נתבדל בתכלית מעובדי האלילים, על-כן לזה נאמר "כי אם ברופאים", כי הרופאים שהיו בדורות אלו היו רופאי אליל, והיה תועבה להתרפאות מהם וד"ל.

והלא הנביאים היו מקבלי התורה איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, והם למדו לתלמידים "מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות", וממילא מובן שהוא רשות להתרפאות מרופאי טבעים ולא מרופאי אליל.

על-כן מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לומר כן.

אעפ"כ חלילה וחלילה לנו מחטוא לה' מחדול מהתפלל לה' על החולים...

יש הרבה תחלואים שלא נתגלה עדיין לחכמי הרופאים שום מזור ותרופה... אם לא שהטבע בעצמה ימצא להם תעלה וארוכה, אז יזעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם ושיעם, וישלח דברו וירפאם על-ידי הטבע או על-ידי רופא, וימלטו משחיתותם...

על-כן, מי שברא את הטבע וברא את האדם ונתן בו חכמה תבונה ודעת, הוא ברא רפואות לתועלתה שתקיים היא את הבעלי-חיים... על-ידי [הטבע] עצמה או על-ידי רופאים המוכתרים ממנו יתברך בדעת ובתבונה... על-ידי לימוד ונסיון איך למצוא להם מזון ותרופה, לעזור להטבע שיתוקן קלקולם. ועל זה נאמר "וברכך בכל אשר תעשה".

מאמרו של בעל התניא: הבדל בין זמן הבית לזמן הגלות

בשמועה בשם אדמו"ר הזקן בעל התניא מצינו כך⁶⁷:

"שמעתי בשם רבינו ז"ל נ"ע בענין הרפואות.

הרמב"ן ז"ל סובר שאין רשות לרפואות מחושי' פנימי' ומ"ש ורפא ירפא היינו כאב ומכה חיצוני⁶⁸ וכ"כ ראב"ע בפ"י על התורה בפ' ורפא ירפא שניתן רשות לרופא הרפואות המכות שמבחוץ. אך כל חולי ומכה שמבפנים בגוף ביד ה' לרפאותו וכמ"ש (איוב ה) כי היא יכאיב ויחבש וכתוב באסא (ד"ה ב' ט"ז) גם בחוליו לא דרש ה' כ"א ברופאים הרי שנחשב לו לעון דבר זה שדרש ברופאים עכ"ל הראב"ע והרמב"ן⁶⁹ ז"ל הוסיף⁷⁰ להביא רא' לזה ממשארז"ל פסחים ס"פ מקום שנהגו חזקי' גזז ספר רפואות והודו לו, הרי דאסור לעוסק ברפואות, וע' רמב"ן בפ"י התו' בהקדמתו.

והרמב"ם ז"ל ס"ל דרשות לרפואות גם מחושים הפנימי' [ועון אסא היינו מפני שלא דרש את ה' כלל כ"א ברופאים] וספר רפואות שגזנו חזקי' היינו ספר מודיע צורות הכוכבים וטלמסאות שצורה פלונית מרפא מחולי פ' וזה היה קרוב להטעות הבריות אחרי ע"ז כו'.

אבל רבינו הגדול ז"ל הכריע דבזמן הבית שהי' חיים ישראל בחיי אלקי' ולא היה מקבלים חיות לגופם כ"א ע"י נפה"א לבדה⁷¹ ולכן א"צ לעסוק ברפואות שאם משלים רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת כתיקונם שבזה נשלמו תרי"ג אברי נפה"א אזי ממילא גם רמ"ח אברי גופו ושס"ה גידי' הם בשלימות ליתן בריאות בלי שום מיחוש וחולי כל שאברי גופו מקבלים שלימותם ע"י אברי נפשו וכמ"ש ויאמר אם שמוע תשמעו לקול ה' אלקיך וגו' כל המחלה וגו' לא אשים כו' כי אני ה' רופאיך אני ולא אחר ועבדתם את ה' אלקיכם והסירותי מחלה מקרבך, ואם אינו שלם במ"ע המצות להשלים אברי נפשו ממילא נעשה פגם וקלקול באברי גופו שלא יועיל שום רפואות כלל⁷², וזהו מ"ש באסא ולא דרש את

67. יגדיל תורה גליון לו סי' קמה.

68. וצ"ע שהרמב"ן אינו מחלק כלל בין מכה פנימית למכה חיצונית, אלא זו היא שיטת הראב"ע בלבד כמו שהבאנו לעיל בארוכה. אך הקדמה זו כנראה נכתבה בידי הכותב מעצמו ולא דק ואין זה מדברי האדמו"ר הזקן זי"ע.

69. עה"ת הבאנו את שיטתו לעיל בארוכה.

70. וצ"ע שלא מצינו הרמב"ן מביא רא' זו כלל.

71. בכך דבריו דומים לדברי הרמב"ן שישראל הם מעל לטבע.

72. בכך דבריו דומים לדברי הראב"ע שהבאנו לעיל.

ה' כ"א ברופאים וא"כ כיון שלא דרש את ה' להשלים תרי"ג אברי נפשו מה יועילו לו הרופאים וכן מה שגזז חזקי' ס' הרפואות מטעם הנ"ל.

אך בזמן הגלות שגרמו במעשיהם סוד גלות השכינה שירדה השפעתה ונתלבשה בי"ס דנוגה וע"י מעבר המזלות וצבא השמים מקבלי' חיותם גם הבע"ח וצומח וא"כ גם האדם אף שאינו משלים תרי"ג אברי נפשו ע"י מעשה המצות כנ"ל יכול ג"כ לקבל חיות לגופו ונה"ב כמו שאר בעלי חיים והאדם הוא בעל בחירה אם לקבל חיותו והשפעתו מהיכלות הס"א ח"ו או מהיכלות הקדושה (וכמ"ש באגה"ת פ"ו) ויכול להיות בריא וחזק בכל אברי גופו (ויעילו לו הרפואות) ויעיל לו רפואה וצריך לעסוק ברפואות⁷³.

המעייין בדברי אדמו"ר הזקן יראה שבדבריו מתווכים דברי הרמב"ן ודברי האבן עזרא שהבאנו במבוא, ושני היסודות משולבין יחדיו (א) שעם ישראל הוא מעל לטבע והכל נסים נסתרים (ב) שהתורה שולטת על כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו של האדם, וכאן בא ומחדש ששני הדברים האלו שהתורה שולטת בעולם ושבני ישראל הם מעל הטבע, שייכים רק בזמן הבית אך לא בזמן הגלות.

73. אולם לכאורה אולי יש לדייק שזה רק שזה מועיל לו, אך אין ראי' שזו הדרך הנכונה מעיקרה?

תוצאות התורה
תוצאות השו"ת

ושמעתי ממנו (הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב ז"ל) בשם הרה"ק מו"ה נפתלי זללה"ה מראפשיץ שאמר על גדול אחד שאמר על עצמו שאינו חסיד ואמר דאיתא ובמסכת מעשר שני פ"ג משנה ח"ז הלשכות בנזית בקודש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קודש. בנזית בחול ופתוחות לקודש תוכן קודש וגגותיהן חול וכו'. ואמר שמי שהיא מתנהג בחסידות עפ"י דרכי הבעש"ט ותלמידיו הקדושים אף שבנזית בחול רצ"ל אע"פ שאינו צדיק כ"כ ופתוחות לקודש היינו שהוא מדבק עצמו להצדיקים תוכן קודש. ומי שאומר שאינו חסיד. הגם שבנזית בקודש רצ"ל שהוא צדיק ויר"ש ופתוחות לחול רצ"ל שאינו דבוק להצדיק תוכן חול.

(הקדמת הרה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא ז"ל לספר ליקוטי מהרי"א על ילקוט שמעוני)